

Буравченко Р. В.кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії
Черкаського державного технологічного університету
(Черкаси, Україна), E-mail: gatyla@ukr.net**ПОЛІТИКА ВЛАДИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ВІД ПОЧАТКУ XIX СТ.
ДО 1895 Р. СТОСОВНО ЦУКРОВОЇ ГАЛУЗІ: ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА
НАСЛІДКИ**

***Анотація.** При наявності жорсткої конкуренції іноземного виробника з більш дешевою собівартістю сировини і виробництва необхідною умовою для динамічного становлення, розвитку і функціонування цукрової промисловості Російської імперії в XIX ст. стала гнучка політика в економічній, аграрній, внутрішній, зовнішній, суспільній та державній сферах, суб'єктивним виразником якої була влада. Політика стосовно галузі повинна була враховувати політичні, економічні, соціальні реалії, змінюватися, використовувати різні моделі масштабів втручання держави в міжнародну і внутрішню економіку, від жорсткого протекціонізму до вільної торгівлі, від націонал-консервативної політики до ліберальної. Гнучкість політики дозволило адекватно реагувати на часові зміни і забезпечити ефективне функціонування промисловості в зазначений період.*

***Ключові слова:** мито, пуд, цукор, акциз, тариф, ринок, іноземний, заводи, політика, галузь, синдикат, ціни, виробництво, вітчизняний, Російська імперія, піску, промисловість, протекціонізм, вільна торгівля.*

Предмет суперечок серед політиків і економістів, які тривають вже кілька століть, щодо ефективності протекціонізму чи вільної торгівлі, внаслідок політичних і економічних змін, які відбулися в XX ст. і визначають науково-пізнавальну і практичну реальність на початку XXI ст., має тенденцію до нових якісних зрушень. В різні періоди історичного розвитку зовнішньо і внутрішньо-економічні відносини набували тих чи інших ознак, які визначалися як суб'єктивними так і об'єктивними політичними чинниками. Авантюрні дії керівництва Російської федерації на міжнародній арені, нехтування міжнародним правом та суверенітетом сусідніх держав, як наслідок, відповідні міжнародні економічні і політичні санкції і контрсанкції, знову зробили актуальним диспут щодо більшої ефективності правил економічних взаємовідносин і торгівлі. В даний час в боротьбі за встановлення нових чи відстоювання необхідності дотримання встановлених міжнародних правил співіснування, обома сторонами конфлікту (РФ з сателітами та міжнародне співтовариство) використовуються методи, інструменти як різних форм протекціонізму – селективного, галузевого, прихованого, так і методи вільної торгівлі, наприклад, обвал цін на вуглеводні. В той же час, саме в XIX ст. в розвинутих країнах світу остаточно відбувся промисловий та індустріальний переворот, перехід на капіталістичні ринково-економічні відносини, фабрично-заводське автоматизоване машинне виробництво і, відповідно, початок пошуку країнами найбільш оптимальної моделі економічних взаємовідносин між абсолютним протекціонізмом (protectionism) та вільною торгівлею (free trade) [9, с. 199; 18, с. 256-257]. Політика щодо цукрової промисловості Російської імперії, яка зародилася на початку XIX ст., територіально розташовувалася на території колишніх Київської, Подільської, Волинської, Полтавської, Харківської та Чернігівської губерній, якраз і була направлена на пошук вищезазначеної оптимальної економічної моделі. За три роки до розпаду Радянського Союзу, відомий економіст, мислитель, політолог, філософ, лауреат Нобелівської премії Фрідріх Август фон Гаек в дослідженні «Пагубна самовпевненість: помилки соціалізму» науково довів неконкурентоспроможність командно-адміністративної економічної моделі, яка базується на жорсткій протекціоністській торговельній політиці, в той же час сучасні дослідження впливу державного регулювання в цукровій галузі, вказують і на позитивні наслідки втру-

чання, якщо вони не мають системний характер, враховують економічні закони і діють в відносно вузькому діапазоні [3; 4; 21; 25]. Враховуючи, що в середині XIX ст. внаслідок антикріпосницької, земельної реформи Олександра II від 19 лютого 1861 року [22, с. 36-61], кардинально змінилася система соціально-економічних і суспільно-політичних взаємовідносин всередині країни, почалося корінне реформування, то саме дослідження політики, тобто пошуку балансу боротьби різних соціальних груп з приводу влади з метою реалізації власних інтересів та взаємоузгодження їх в складних умовах функціонування цукрової промисловості, дозволяє зробити аналіз найбільш історично оптимального балансування між протекціонізмом і вільною торгівлею. Використовуючи порівняльний, історичний і системні методи при вивченні вищезазначених даних, здійснюючи комплексний аналіз предмета дослідження, можна дослідити вплив державного регулювання на цукрову промисловість, що є метою статті [24, с. 21-25].

Початок вітчизняного законодавства про цукробурякове виробництво відноситься до 1801 р., коли московський аптекар І. Біндгейм подав уряду проект вироблення цукру з буряка. Уряд постановив відвести йому та всім бажаючим ділянки землі в південних губерніях імперії, тобто на території сучасної України, з умовою що на них будуть створені цукрові плантації. При недотриманні даної умови передбачалося повернення землі [5, с. 33]. В 1803 р. була прийнята постанова про видачу пільгової позики тульському поміщику генерал-майору Є. Бланкеннагелю та Я. Єсіпову на розширення цукровиробництва. За умовами позики, Є. Бланкеннагель отримував безвідсоткову позику 50000 карбованців на 20 років. Окрім цього він отримав право перекурювати патоку, що було досить економічно вигідно [5, с. 34]. З 1810 р. ця позика надавалася усім поміщикам, котрі бажали зайнятися цукроварінням. Як зазначалося вище, великим заохоченням для перших цукрозаводчиків був дозвіл з 1811 р. викурювати із відходів цукровиробництва спирт. Внаслідок політики вільної торгівлі низькі тарифи 1816-1819 р. на імпортований цукор, як свідчать джерельні дані, поставили цукрову галузь Російської імперії в критичний стан [5, с. 35]. Справа в тому, що іноземний очеретяний цукор, маючи дешеву робітничу силу і сировину, був дешевше вітчизняного. Тим більше цукрова промисловість Російської імперії лише становилася і не була конкурентоспроможною не тільки на зовнішньому, а й на внутрішньому ринку. Для виправлення ситуації в 1819 р. з метою початкового захисту вітчизняного цукровиробника від іноземної конкуренції урядом було вперше встановлено мито на імпортований цукор в розмірі 75 коп. з пуду [17, с. 75; 23, с. 3-4]. До 1844 р. це мито безперервно зростало. Так з 1819 по 1821 рр. мито на імпортований цукор було збільшено до 1 крб. за пуд, в 1822 р. до 1 крб. 50 коп., в 1823 рр. мито на імпортований цукор було збільшено до 2 крб. 50 коп. з пуду, в 1831 р. згідно розпису 1831 р. мито складало 2 крб. 80 коп. за пуд. Крім мита цукор обкладався в розмірі 12,5 % так званими «карантинними». Тому фактична сума котрою обкладався пуд цукру з 1831 р. складала до 3 крб. 15 коп. [5, с. 198]. В 1841 р. мито на іноземний цукор поступово було підвищено до 3 крб. 80 коп. за пуд, що складало 80 % вартості цукру, а рафінад дозволено ввозити тільки через Одеський порт [5, с. 35-36, 38, 198].

Митна політика уряду та нові тарифи на імпортований цукор досить позитивно позначилося на становленні вітчизняного виробника та на наповненні скарбниці. Кількість цукробурякових заводів зросла з 7 в 1825 році до 340 в 1848 році, а митний прибуток з 2038001 крб. до 6503507 крб. [5, с. 35, 37-39, 42, 38, 42, 199-200].

Наведені дані свідчать, що політика зростання мита на іноземний цукор на початковому етапі становлення цукрової промисловості дали змогу укріпитися вітчизняному виробнику цукру і наповнили державну скарбницю. Так при збільшенні мита за 20 років в 5 разів кількість цукрових підприємств збільшилася майже в 50 разів, що свідчить про позитивну для галузі на початковому етапі становлення свідомо протекціоністської політики.

Прибуток казни від мита на іноземний цукор невпинно зростав до 1844 р. і

збільшив надходження до скарбниці в 4 рази. В п'ятиріччі 1843-1848 рр. хоча дещо і зменшився, але складав 6,5 мільйонів крб. в рік, що були суттєвими на той час грошима [5, с. 199].

В період з 1844 по 1864 рр., як свідчать джерела, в уряді розгортається запекла боротьба між прихильниками власників рафінадних заводів, котрі діяли в портових містах, і працювали на імпорتنій сировині, та прихильників власників цукробурякових заводів, котрі концентрувалися на правобережній та лівобережних українських губерніях. Перші вимагали зменшення мита на цукрову сировину та введення і збільшення акцизу на вітчизняний цукор, інші навпаки збільшити мито на іноземний цукор та зменшити акциз [5, с. 40]. Тобто вимоги обох сторін носили і протекціоністські і вільно-ринкові елементи, виходячи з власних інтересів. Справа в тому що портові рафінадні заводи обробляли дешевий іноземний цукор-сирець, котрий постачався морем. Вітчизняний цукор-сирець був дорожчий за собівартістю через необхідність транспортуванням сушею та більші витрати на культивуацію та обробку цукрового буряка ніж на цукровий очерет.

Боротьба за зміну державної політики щодо галузі тривала з перемінним успіхом. Як згадувалося вище в 1844 р. в Міністерство фінансів було подано клопотання рафінадних заводчиків з проханням про зменшення мита на іноземний цукор-сирець [5, с. 200]. Внаслідок клопотання в 1845 р. під приводом нестачі цукру мито на іноземний цукор-сирець було зменшене до 3 крб. 50 коп., в 1846 та 1847 рр. залишилося без змін, а в 1848 р. було зменшене до 3 крб. 20 коп. [5, с. 201,203].

25 лютого 1848 р. був затверджений акциз з кількості отриманого цукрового піску вітчизняного виробника [5, с. 203], що свідчить про посилення позицій власників портових рафінадних заводів в уряді, а також намагання уряду наповнити казну надходження в котру з мита на іноземний цукор зменшенням. Акциз повинен був братися з кількості виробленого цукру. Кількість цукру визначалася по узаконеним нормам виходу його з буряковиці і добової виробітки снарядів, котрі використовувалися для добування соків і по кількості робочих днів заводів. Норми виходу і добової роботи снарядів були прийняті такі: вихід цукрового піску з берківця буряковиці був прийнятий в розмірі 3 % від ваги, або 12 фунтів, а добовий виробіток гідравлічних пресів була визначена по діаметру великого поршня або циліндру при 9 дюймів в 25 берковець, при 10 дюймів в 30 берковець, при 12 дюймів в 40 берковець [5, с. 204]. Згідно з цим визначалась добовий виробіток і інших сокодобуваючих снарядів. Внаслідок даних розрахунків розмір акцизу в 1848 р. був назначений по 60 коп. з пуду піску [5, с. 204], з деякими пільгами для невеликих і знову побудованих заводів. Даний акциз діяв до 1864 р.

Окрім акцизу вітчизняні цукрові заводи повинні були виплачувати від 3 до 50 крб. в рік в залежності від кількості цукрового піску що вироблявся за свідоцтво на право утримувати цукровий завод [5, с. 204].

Разом з введенням акцизу на вітчизняний мито на іноземний цукор-сирець продовжували зменшувати, що свідчить про перехід від протекціоністської до вільно-ринкової політики уряду в цукровій галузі. На це рішення вплинула і блокада Російської імперії під час Кримської війни 1853-1856 рр. мито на сухопутне ввезення цукру-піску було тимчасово зменшене до 2 крб. з пуду, на рафінад до 4 крб. з пуду [5, с. 206]. Після закінчення Кримської війни 15 березня 1856 р. [7, с. 157] постало питання про повернення до довоєнних тарифів. Однак 5 червня 1856 р. була створена особа комісія при Департаменті мануфактури і торгівлі, котра рекомендувала підвищити акциз на вітчизняний цукор вдвоє, тобто до 1 крб. 20 коп. з пуду і знизити мито протягом 6 років до 1 крб. 50 коп. з пуду [5, с. 208]. Внаслідок діяльності комісії та клопотання міністра Брока, котрий як свідчать тогочасні джерела, лобював петербурзьких рафінерів, 5 липня 1856 р. мито на іноземний цукровий пісок, котрий привозили морем, було встановлено в розмірі 3 крб. з пуду, а на рафінад в розмірі 5 крб. з пуду [5, с. 206-207]. Дані тарифи призвели до зменшення

надходжень в казну, та протестів впливових вітчизняних виробників цукру, таких як О. Бобринський [5, с. 208]. Антикріпосницька та земельна реформи теж вимагали перегляд політики щодо цукрової галузі. Як наслідок, в 1862 р. митна комісія вирішила: 1) мито повинна перевищувати акциз в 5 разів (реально в 15); 2) знизити морське мито з привізного цукрового піску до 1,5 крб. починаючи з 1864 р. по 25 коп. кожний рік; 3) відмінити заборону ввезення рафінаду та інших похідних цукрового виробництва [5, с. 211].

14 березня 1863 р. Державної радою сухопутне мито на цукор-сирець було встановлено в розмірі 2 крб. 50 коп. з пуда, морське на рафінад в розмірі 4 крб. 50 коп. [5, с. 212], а в 1867 р. сухопутне мито було зменшено до 1 крб. 50 коп. з пуда [5, с. 201,203,212-213], що спричинило великі збитки бюджету. Одночасно було змінено акциз на внутрішній цукор. 26 листопада 1863 р. був затверджений, а 1 травня 1864 р. введений в дію новий «Устав про акциз з цукрового піску внутрішнього виробництва» [5, с. 212]. В 1866 році імператор Олександр II наказав прийняти позитивні положення до збільшення державного прибутку від цукру на 2 млн. крб., стосовно кошторису 1866 р. або на 1700000 крб. стосовно кошторису 1867 року [5, с. 212-213]. Висновки по даному питанню, котрі були прийняті в Департаменті торгівлі і мануфактури, полягали в тому, що найбільш дієвим засобом до досягнення поставленої імператорським указом мети було б зниження мита до 1,5 крб. з пуда, згідно з думкою податкової комісії 1862 р. [5, с. 213]. Державна рада 16 червня 1867 року постановила: 1) акциз брати 50 коп. з пуда. Якщо прибуток з мита та акцизу не досягне в середньому 6500000 крб. в рік то з 1 серпня 1870 р. по 1 серпня 1872 р. збільшити акциз до 70 коп. з пуда; 2) мито на цукор сирець та рафінад залишити без змін до 1 серпня 1872 р.; 3) за вивезений за кордон цукор повертати акциз в розмірі 27 коп. з пуда [5, с. 214]. 3 квітня 1873 р. при вивезенні цукру за кордон акциз повертався повністю. Для виконання імперської постанови в 1871 р. при Міністерстві фінансів була створена особлива комісія для розгляду мита і акцизу [5, с. 214]. Комісія розробила устав котрий впроваджував механізм сплати акцизу і штрафні санкції за несвоєчасну сплату. Згідно уставу: 1) надавалися пільги в розмірі 0,5 % підприємствам, котрі сплатили акциз до 1 травня, тобто вчасно; 2) накладалася пеня за невчасну сплату акцизу в розмірі 0,5 % за перші три місяці і 2 % за наступні три місяці; 3) передбачалося не видавати свідоцтво на нове виробництво до повної сплати акцизу і штрафних санкцій, окрім випадків розбіжностей в розрахунках. В разі подальшої не сплати акцизу: а) тимчасово заборонялася діяльність цукрових заводів; б) якщо акциз не сплачувався і через рік – устав передбачав продаж цукрових заводів на користь державної скарбниці. В разі оренди заводу, згідно уставу, відповідав в першу чергу орендар, другорядно – власник [5, с. 236-237].

Що до мита на іноземний цукор-пісок то по тарифу від 5 липня 1863 р. ст. 73 та доповнення до статті згідно указу 2 липня 1872 року в Російській імперії було встановлено наступні сухопутне і морське мита: на цукор сирець 2,5 крб. з пуда, на рафінад 3,5 крб. з пуда. За п'ять років вони були зменшені до 2,0 крб. з пуда і 3,0 крб. з пуда відповідно [5, с. 237-238]. Однак з 1877 р. мито повинні були сплачувати золотом [20, с. 208], що спричинило до майже повного припинення надходження мита. У цей же час, як свідчать джерела, у Західній Європі відчувався брак цукру, тому вона стала хорошим ринком для експорту. Через кризу на Заході трималися високі ціни. Це зумовлювало значне зростання виробництва в Україні впродовж 1881-1884 рр., що було сприятливим для цукрової галузі. Внаслідок урядової політики цукроварні приносили досить високі дивіденди, котрі коливались від 15 до 20 % [20, с. 208].

Митна класифікація цукру та його сортів була викладена указом 1868 р., пізніше докладно викладена в циркулярі міністра Фінансів 23 жовтня 1872 р. № 14,267 (показник № 43) в пояснення до указу 2 листопада 1872 р. (показник № 28) про мито на цукор [5, с. 238].

Сиропи були обкладені митом по 1 крб. 10 коп. до ваги пуда брутто. На тару з сир-

цю мито складало в відсотках до ваги: сирець в ящиках – 15 %, в бочках та плетінках – 8 %, в одинарних мішках – 2 %, в подвійних мішках – 4 %, в потрійних мішках – 6 %; з яванського сирцю в кошиках – 10 %; рафінад в головах – 20 %, в кусках – 8 % [5, с. 239]. З приведених даних можна зробити висновок, що урядова політики починаючи з 70-х рр. XIX ст. вже не проводила жорстких протекціоністських дій стосовно іноземного цукру, дозволяючи ввозити його по досить низьких тарифів, щоправда сплачуючи їх золотом.

Стосовно акцизної політики уряду, то як згадувалося вище з квітня 1873 р. повертався акциз від вивезеного за кордон цукру. Спочатку урядом було прийнято рішення, що акциз буде повертатися тимчасово протягом 2 років в розмірі з пуду ваги нетто: сирець піску жовтого – 26 коп., сирець піску білого – 45 коп., рафінаду – 47 коп. [5, с. 239]. В період з 28 квітня 1875 р. по 18 квітня 1877 р. тарифи були змінені до розмірів: за сирець піску жовтого – 45 коп., за сирець піску білого та рафінаду – 80 коп. Ця остання норма повернення акцизу була продовжена до 1 липня 1877 р. (указ Міністерства фінансів 1877 р. № 21), потім продовжена до 1 січня 1878 р. [5, с. 240].

У 1881 р. уряд удосконалив акцизну систему – ввів збір акцизу по вазі готового цукру. Ця система діяла без особливих змін до 1917 р., забезпечуючи стабільні прибутки державі [8, с. 73-74].

Щоб прослідкувати вплив урядової політики на вартість цукру протягом охопленого періоду проаналізуємо середні ціни на буряковий цукор в Києві та тростинний в Санкт-Петербурзі в XIX ст. (Див. Таб. 1.) [2, с. 62-63; 5, с. 42; 10; 19, с. 6].

Таблиця 1.

Середні ціни на цукор в Російській імперії з 1802 по 1895 рр.

Роки	Буряковий в Києві, крб. за пуд.	Тростинний в Санкт-Петербурзі, крб. за пуд.
1802	–	30 крб. 50 коп.
1848	–	7 крб. 97 ³ / ₄ коп.
1850	7 крб.	8 крб. 21 ¹ / ₂ коп.
1855	7 крб. 20 коп.	8 крб. 55 коп.
1860	6 крб.	7 крб. 51 коп.
1863	5 крб. 60 коп.	7 крб. 26 коп.
1864	5 крб.	–
1865	5 крб. 72 коп.	–
1866	6 крб. 11 коп.	7 крб.
12 ¹ / ₂ коп.		
1867	4 крб. 65 коп.	–
1868	5 крб. 12 коп.	–
1869	4 крб. 40 коп. – 5 крб. 01 коп.	7 крб. 30 коп.
1870	4 крб. 70 ¹ / ₂ коп.	6 крб. 10 коп.
1871	5 крб. 70 коп.	–
1872	5 крб. 03 коп.	–
1873	6 крб. 18 коп.	–
1874	5 крб. 55 коп.	–
1875	5 крб. 32 коп.	–
1876	4 крб. 82 коп.	–
1877	4 крб. 97 коп.	–
1878	5 крб. 10 коп.	–

1879	4 крб. 72 коп.	–
1880	4 крб. 99 коп.	–
1886	3 крб. 25 коп.	–
1887	4 крб. 37 коп.	–
1888	4 крб. 47½ коп.	–
1889	4 крб. 42½ коп.	–
1890	4 крб. 21 коп.	–
1891	4 крб. 75 коп.	–
1892	4 крб. 70 коп.	–
1893	4 крб. 05 коп.	–
1894	4 крб. 47 коп.	–

Тобто, якщо на початковому етапі становлення вітчизняного цукровиробництва, згідно таблиці вартість пуда цукру була 30 крб. 50 коп., але вже в 1850 р. ціна впала до 7 крб. проти 8 крб. 21½ коп. привізного і постійно знижувалася до 1886 р. Після утворення синдикату ціна дещо збільшилася, але потім знову почала падати. Наприкінці 70-х рр. XIX ст. ціни на цукор у середині крани становили 7-9 крб. за пуд [12, с. 19]. Такі високі ціни забезпечували значні прибутки, притягали в галузь все нові капітали. В результаті виробництво цукру в крані зросло з 16 млн. пудів у 1881/82 господарському році до 29 млн. пудів у 1885/86 господарському році [12, с. 19-20]. Випуск цукру не був обмеженим ніякою межею і на внутрішній ринок потрапляв весь цукор, який залишався від минулого сезону цукровиробництва, так і вироблений у поточному господарському році.

Але такий порядок ніяк не забезпечував стабільного розвитку цукрової промисловості, головним чином через крайню нестабільність зборів буряка у Російській імперії: в урожайні роки ціна цукру падала так низько, що не окупала собою видатків на виробництві, а в неврожайні роки ціна на цукор надзвичайно зростала, що викликало значне скорочення споживання цукру.

У 1885/86 господарському році урожай був дуже добрий, цукрозаводи виробили 29 млн. пудів, але вітчизняні споживачі змогли закупити тільки 20 млн. пудів [16, с. 148]. Так виникла криза перевиробництва: на внутрішньому ринку в 1885/86 господарському році виявилось 9 млн. пудів зайвого цукру.

Щоб усунути надлишок цукру і таким чином вити із кризи надвиробництва, уряд дозволив вивозити зайвий цукор за кордон, повертаючи цукрозаводчикам акцизний збір і виплачувати їм вивізну премію у розмірі 0,9–1,0 крб. за кожний вивезений пуд цукру [16, с. 148]. Але, у зв'язку з конкуренцією інших країн-виробників цукру, форсований експорт цукру не вдався. Цукор залишився у середині країни і продовжував поступати на ринок, ціни на нього продовжували знижуватися. Так, ціни на цукор на Київській товарній біржі, яку були визначальними для внутрішнього ринку, у липні 1886 р. становили 3–3,5 крб. за пуд при собівартості 3,4–3,6 крб. [12, с. 21], тобто вони вже не виправдовували вартості виробництва, а це яскрава ознака кризи перевиробництва. Для регулювання виробництва цукру ще в 1871 р. була створена комісія, котра розподілила всі заводи імперії на три райони: Малоросія (Лівобережжя) з Воронежською губернією, Південно-Західні губернії (Правобережжя) з Царством Польським та інші губернії [5, с. 41]. Однак норми були в 2-7 разів менше наявності цукру, що реально вироблявся, і тому були нереальні.

Еліта цукровиків прийняла на себе головний економічний удар, і почала шукати вихід з тієї ситуації що склалася. Цукровики зібрались у Києві і звернулись до держави з вимогою знизити податки на продаж цукру всередині країни, встановити квоти на виробництво і виروشвання буряків відповідно до «реальних потреб». Серед ініціаторів були найбільші цукровиробники – Чацькі, Потоцькі, Бродські, Терещенки, Балашови. Вони зобов'язалися не перевищувати середню цифру останніх

п'яти років, а на будь-який надлишок накладали податок по 85 коп. за пуд. Для контролю за дотриманням зобов'язань було створено наглядовий комітет з 11 осіб. Цю угоду постійно поновлювали. Вперше до неї приєдналося 78 % цукрозаводчиків, востаннє, в 1896 р. – 91 % [20, с. 209]. Цукрозаводчики також вимагати від уряду встановити норму виробництва цукру для кожного заводу. Це був спосіб регуляції постачання внутрішнього ринку цукру з метою попередити його надлишок і падіння цін на цього.

Проте у 1886 р. уряд відхилив клопотання власників заводів про нормування цукрового виробництва [12, с. 22-23]. Міністерство фінансів вважало, що забезпечення балансу між виробництвом цукру і його споживанням є справою самих цукрозаводчиків.

Не одержавши згоди на обмеження цукрового виробництва законодавчим шляхом, цукрозаводчики вирішили організувати синдикат. Такий синдикат був заснований 28 квітня 1887 р. на з'їзді цукрозаводчиків у Києві [7, с. 323; 15, с. 125]. Синдикат мав випускати на внутрішній ринок тільки певну, передбачену угодою, кількість цукру. Цукор, що вироблявся понад норму, підлягав вивезенню за кордон, хоч ціни на нього за кордоном були нижчі, ніж в Російській імперії.

Синдикат швидко зростав. У 1894 р. він об'єднував 93,5 % усіх цукрових заводів країни, зокрема абсолютну більшість заводів українських губерній [2, с. 59; 12, с. 23-25]. Мета синдикату полягала в тому, щоб до певного рівня, доки не зміниться кон'юнктура, скоротити виробництво цукру. Шляхом скорочення випуску цукру на заводах – членах синдикату вдалося підвищити ціни на внутрішньому ринку. Вже наприкінці 1887 р. ціни зросли пересічно до 4,35–4,37 крб. за пуд, що забезпечувало необхідний рівень рентабельності виробництва [12, с. 25-26]. Синдикат стабілізував ціни на цукор, забезпечив такий їх рівень, котрий не тільки перекрив затрати на виробництво, але й забезпечив необхідні прибутки для підприємців, що, у свою чергу, забезпечувало необхідний приплив капіталів у галузь, стимулювало їх розвиток.

У радянській історіографії міцно утвердилася негативна оцінка діяльності сприятливої державної політики щодо цукрового синдикату, як організації, що забезпечувала максимально високі прибутки цукрозаводчикам за рахунок встановлення максимально високих цін на внутрішньому ринку [8, с. 155; 11, с. 19]. Ця однобічна оцінка йшла від теоретика марксизму-ленінізму В. Ульянова-Леніна, засновника держави з жорсткою протекціоністською політикою [13, с. 159]. Позитивні сторони діяльності синдикату, що полягали у стабілізації ринку цукру в країні, сприяли виходу із кризи надвиробництва, промислового піднесенню галузі – з ідеологічних міркувань замовчувалися радянською історіографією. У сучасній вітчизняній історіографії переглядаються ці застарілі погляди на діяльність цукрового синдикату [16, с. 150]. Підкреслюється, що цукровий синдикат відіграв важливу роль у стабілізації ринку цукру, поклав початок недержавному регулюванню ринку і реальному впливу на рівень цін, підготував умови для державного регулювання ринку [6, с. 75].

Але синдикат – це громадська організація цукрозаводчиків. Дієвих способів впливу на порушників угоди при нормуванні випуску цукру на внутрішній ринок у них не було. Чим краще складалася ринкова кон'юнктура, тим більша була спокуса окремих учасників синдикату порушити угоду. Власники заводів, які не були членами синдикату, поспішили використати вигідну кон'юнктуру і всіляко розширювали виробництво. У цих умовах з'явилися порушники угоди і серед членів синдикату. Так судовий процес керівництва синдикату проти однієї з порушниць – О. Баскакової – власниці Андрушківської цукроварні на Київщині – з 1894 р. провавився [6, с. 75].

Під час діяльності синдикату уряд знову повертається до протекціоністських заходів щодо галузі. Так 20 лютого 1887 р. Міністерство фінансів постановило викупивши залишки цукру на складах. Цим була започаткована політика демпінгу на

експорт, негативно сприйнята пресою з огляду на внутрішню злиденність. До кінця 1888 р. кількість цукроварень зменшилася з 251 до 229. Лише 218 з них могли дати продукцію протягом того сезону. Загальне виробництво скоротилося з 29 до 25,9 млн. пудів. Три правобережні губернії у 1886 р. у 1886 р. реалізували 58,2 % від усього продажу імперії, в наступному році – 54,4 %. У 1889 р. тут було вироблено 15,4 млн. пудів цукру-рафінаду: Київська губернія – 8,4 млн., Подільська – 5,4 мли, Волинська – 1,5 млн. Виплата дивідендів акціонерними товариствами становила 15-25 % [20, с. 210].

За винятком 1893 р., коли через поганий врожай довелося імпортувати цукор, у наступні роки власники цукрових заводів могли тільки позитивно оцінювати з приводу російської політики експорту. До англійських та італійських ринків додалися ще Хіва, Бухара, Персія, Афганістан, Китай. Наприкінці XIX ст. правобережні губернії України виробляли 69 % цукру імперії. Продукція перевищувала 100 тис. пудів на рік у Житомирському, Бердичівського, Брацлавського, Гайсинського, Уманського повітів. Сприятлива для цукровиробників кон'юнктура протрималася до 1914 р. Популяризація чаю зумовила практично постійне перевищення попиту над пропозицією, хоча в цілому по імперії споживання цукру залишалось низьким (7 кг на рік на душу в 1910 р., в той час як в Англії та Франції – відповідно 43 та 17 кг). Пільги цукровиробникам зберігалися, монополізація поглиблювалася [20, с. 210].

В результаті розпаду синдикату і безконтрольного продажу цукру на внутрішньому ринку його ринкова ціна негайно впала з 4,51 крб. за пуд восени 1894 р. до 3,95 крб. весною 1895 р. [2, с. 62-63; 5, с. 42; 10; 19, с. 6] А це погрожувало не лише новою кризою перевиробництва, але і крахом багатьох цукрових заводів, великими збитками державі через недоїмки по акцизу за цукор, що давав у бюджет держави прибуток в сумі 1,75 крб. з кожного проданого на внутрішньому ринку пуду цукру [16, с. 151]. Тому регулювання ринку цукру була змушена частково взяти на себе держава, використовуючи з цією метою гнучку і динамічну економічну, аграрну, внутрішню, зовнішню, державну і суспільну політика, враховуючи економічні закони і не ставлячи під сумнів ринкові відносини.

Отже до 1895 р. стосовно цукрової галузі урядова політика істотно змінювалася протягом трьох хронологічних періодів. При розвитку цукрової галузі в 1801–1844 рр. коли уряд проводив відкриту протекціоністську політику цукрові підприємства мали різноманітні пільги: можливість отримання безвідсоткової позики на великий термін, дозвіл викурювати з патоки спирт. Також вітчизняна цукрова галузь була захищена від конкуренції високими тарифами на іноземний цукор, котрий починаючи з 75 коп. в 1819 р. зріс до 3 крб. 80 коп. в 1841 р., що досягло майже 80 % з цінності цукру. Починаючи з 1844 р. політика уряду в цукровій галузі характеризувалася коливанням від помірно-протекціоністської до ліберальної, коли незважаючи на зменшення мита на іноземний цукор, та введення акцизу уряд всіляко підтримував вітчизняного виробника цукру, хоча прямо не втручаючись в розвиток галузі. Найбільше відтворення ліберальної політики знайшла в 60–70 рр. XIX ст., коли уряд проводив реформування економіки, в тому числі і цукрової галузі та розглядав впровадження політики «вільної торгівлі». Однак, вже починаючи з кінця 70 х років XIX ст., політика уряду все більш направлена на захист вітчизняного виробника та створення пільгових умов для експорту цукру за кордон. В 1877 р. мито на іноземний цукор повинні були сплачувати вже золотом, з 1881 р. уряд повертав цукрозаводчикам акцизний збір і виплачувати їм вивізну премію у розмірі 0,9-1,0 крб. за кожний вивезений пуд цукру, а з лютого 1887 р. Міністерство фінансів постановило викупити залишки цукру на складах наказом викупити залишки цукру зі складів, і повернути акцизу за експортований цукор. І хоча уряд ще напружує береться нормувати виробництво, зберігаючи елементи вільної ринкової торгівлі, але всіляко підтримує синдикат цукровиробників, котрий повинен був взяти на себе функцію по нормуванню виробництва.

Можна зробити висновок, що в 1844-1880 рр. урядова політика в цукровій галузі змінюється в бік вільно-ринкових відносин, зменшується мито на привізний цукор, встановлюється акциз, механізм його збирання на внутрішнє виробництво, спостерігати орієнтування урядової політики не тільки на забезпечення внутрішнього ринку вітчизняним цукром, а й на створення привабливих умов для вітчизняного виробника для експорту цукру. Все це свідчить про міцні позиції вітчизняного виробника, котрий вже не потребував сприятливих умов митного протекціонізму. Користуючись пільговими кредитами, при наявності дешевої сировини, робочої сили, палива і величезному внутрішньому ринку цукрова промисловість забезпечувала промисловцям високі та стабільні прибутки, так у 70-х рр. цукрові заводи давали 8-10 % щорічного прибутку [1, с. 167]. Внаслідок політики уряду з 70-х рр. XIX ст. розпочався масштабний вивіз вітчизняного цукру за кордон [14, с. 7]. Величину акцизного збору спочатку визначали по нормах виробітку цукру із буряка. Фінансове відомство постійно підвищувало ці норми. Про це свідчить акцизний статут 5 липня 1863 р., закони від 10 червня 1872 р. і 15 травня 1879 р. [5, с. 213, 237]. Це змушувало цукрозаводчиків удосконалювати технологію виробництва, щоб збільшити видобуток цукру понад встановлену норму, і таким чином виплачувати менший процент акцизного збору.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Абрагам К. Ф. Что нового в области кристаллизации сахара дало производство 1897-1898 гг. / К. Ф. Абрагам – К., 1897. – 15 с.
2. Волохов Л. Ф. Сахарная промышленность России в цифрах / Л. Ф. Волохов – К., 1913. – 102 с.
3. Гуца І. О. Державне регулювання цукробурякового виробництва: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / І. О. Гуца ; Нац. аграр. ун-т. – К., 2005. – 20 с. – укр.
4. Духновська Л. М. Вплив державного регулювання на ефективність діяльності підприємств цукрової промисловості: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Л. М. Духновська ; Нац. ун-т харч. технологій. – К., 2006. – 19 с. – укр.
5. Завадский И. Б. Наше свеклосахарное производство, его прошлое и настоящее / И. Б. Завадский – К., 1878. – 312 с.
6. Засць О. С. Ринок цукру: Проблеми теорії і практики / О. С. Засць – К., 1999. – 388 с.
7. История Украинской ССР. – К., 1983. – Т. 4. – 694 с.
8. Киняпина Н. С. Политика русского самодержавия в области промышленности (20-50-е годы XIX ст.) / Н. С. Киняпина – М., 1968. – 453 с.
9. Киреев А. П. Международная экономика. В 2-х ч. / А. П. Киреев // Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства. Учебное пособие для вузов, Ч. I. – М., 1997. – 416 с.
10. Кругловенко В. И. От лабораторных опытов до первых заводов / В. И. Кругловенко // Сахарная промышленность. – М. – 1997. – № 4. – С. 7-9.
11. Лавров П. А. Рабочее движение на Украине в период нового революционного подъема 1910-1914 гг. / А. П. Лавров – К., 1966. – 123 с.
12. Левин И. И. Свеклосахарная промышленность в России / И. И. Левин – СПб, 1910. – 135 с.
13. Ленін В. І. Повн. збір. Творів / В. І. Ленін – Т. 34. – 431 с.
14. Мельник Л. Г. Технічний переворот на Україні у XIX ст. / Л. Г. Мельник – К., 1972. – 240 с.
15. Нестеренко О. О. Развитие промышленности на Украине / О. О. Нестеренко – К., Вид-во Акад. Наук УРСР, 1962. – 580 с.
16. Олянич В. В. Развитие цукрової промисловості на Лівобережній Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.: Дисертаційне дослідження ... кандидата історичних наук / В. В. Олянич – Харків, 2000. – 350 с.
17. Орлик В. М. Митна політика Російської імперії та організація митного контролю в українських губерніях у дореформений період (1795-1861 рр.) / В. М. Орлик // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К.: Ін-т історії України НАН України. – 2003. – Вип. VI. – С. 70-77.
18. Осовська Г. В. Економічний словник / Г. В. Осовська, О. О. Юшкевич, Й. С. Завадський. – К. : Кондор, 2006. – 356 с.
19. Пакульский Н. А. Из области свеклосахарной промышленности в Черниговской губернии / Н. А. Пакульский – К., 1901. – 24 с.

20. Темірова Н. Р. Поміщики України в 1861–1917 рр.: соціально-економічна еволюція / Н. Р. Темірова – Донецьк: ДонНУ, 2003. – 319 с.
21. Хайек Ф. А. Пагубная самонадеянность: ошибки социализма / Ф. А. Хайек / Пер. с англ. Елены Осиновой; под ред.: У.У. Бартли, Е. Гордеевой. – М.: Изд-во «Новости», 1992. – 304 с.
22. Хрестоматія по історії СРСР, 1861 – 1917: Учеб. пособие для пед. ин-тов по спец. «История» / Сост. В.Ф. Антонов и др.; Под ред. В.Г. Тюкавкина. – М.: Просвещение, 1990. – 416 с.
23. Цехановский М. Ю. Исторический обзор свеклосахарной промышленности (1800-1904) / М. Ю. Цехановский – К., 1904. – 97 с.
24. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія: Підручник / П. П. Шляхтун. — К.: Центр учбової літератури, 2010. – 472 с.
25. Hayek F.A. The Fatal Conceit: The Errors of Socialism // Vol. 1: Edited by William W. Bartley, III., 1988. – 194 p.

REFERENCES:

1. Abragam K. F. Chto novogo v oblasti kristallizacii sahara dalo proizvodstvo 1897-1898 gg. [What's new in the field of sugar crystallization yielded production 1897-1898] – К., 1897. – 15 s.
2. Volohov L. F. Saharnaya promyshlennost' Rossii v cifrah [Russian sugar industry in figure] – К., 1913. – 102 s.
3. Guscha I. O. Derzhavne reguluyannya cukroburyakovogo virobniictva [State regulation of sugar beet production]: Avtoref. dis... – К., 2005. – 20 s.
4. Duhnovs'ka L. M. Vpliv derzhavnogo reguluyannya na effektivnist' diyal'nosti pidpriyemstv cukrovoyi promislivosti [The impact of government regulation on the efficiency of the sugar industry enterprises]: Avtoref. dis... – К., 2006. – 19 s.
5. Zavadskij J. B. Nashe sveklosaharnoe proizvodstvo, ego proshloe i nastoyashee [Our beet-sugar industry, its past and present] – К., 1878. – 312 s.
6. Zayec' O. S. Rinok cukru: Problemi teorii i praktiki. [Sugar market: Theory and Practice] – К., 1999. – 388 s.
7. Istoriya Ukrainskoj SSR. [History of the Ukrainian SSR] – К., 1983. – Т. 4. – 694 s.
8. Kinyapina N. S. Politika russkogo samodержавiya v oblasti promyshlennosti (20- 50-e gody XIX st.). [Politics Russian autocracy in industry (20- 50 years of XIX century)] – М., 1968. – 453 s.
9. Kireev A. P. Mezhdunarodnaya `ekonomika. V 2-h ch. [International Economics. At 2 p.] / Mezhdunarodnaya mikro`ekonomika: dvizhenie tovarov i faktorov proizvodstva. Uchebnoe posobie dlya vuzov [International Microeconomics: the movement of goods and factors of production. Textbook for high schools], Ch. I. - М., 1997. – 416 s.
10. Kruglovenko V. I. Ot laboratornyh opytov do pervyh zavodov [From laboratory experiments to the first plants] / Saharnaya promyshlennost'. [Sugar industry] – М. – 1997. – № 4. – S. 7-9.
11. Lavrov P.A. Rabochee dvizhenie na Ukraine v period novogo revolyucionnogo pod'ema 1910-1914 gg. [The labor movement in the Ukraine in the period of new revolutionary upsurge of the years 1910-1914] – К., 1966. – 123 s.
12. Levin I. I. Sveklosaharnaya promyshlennost' v Rossii. [Beet sugar industry in Russia] – SPB, 1910. – 135 s.
13. Lenin B. I. Povn. zibr. tvoriv. [Complete works] – Т. 34.– 431 s.
14. Mel'nik L. G. Tehnichnij perevorot na Ukrayini u XIX st. [The technical revolution in Ukraine in the XIX century] – К., 1972. – 240 s.
15. Nesterenko O. O. Rozvitok promislivosti na Ukrayini. [The development of industry in Ukraine] – К., Vid-vo Akad. Nauk URSR, 1962. – 580 s.
16. Olyanich V.V. Rozvitok cukrovoyi promislivosti na Livoberezhnij Ukrayini naprikinci XIX – na pochatku XX st.: Disertacijne doslidzhennya [The development of the sugar industry in Left-Bank Ukraine late XIX - early XX century] – Harkiv, 2000. – 350 s.
17. Orlik V.M. Mitna politika Rosijs'koyi imperiyi ta organizaciya mitnogo kontrolyu v ukrayins'kih guberniyah u doreformenij period (1795-1861 rr.) [Customs Empire and organization of customs control in the Ukrainian provinces in the pre-reform period (1795-1861 years.)] / Problemi istoriyi Ukrayini XIX – pochatku XX st. [Problems of history of Ukraine XIX - early XX century] – К.: In-t istoriyi Ukrayini NAN Ukrayini. – 2003. – Vip. VI. – S. 70-77.
18. Osovs'ka, G. V. Ekonomichnij slovník [Economic Dictionary]. – К. : Kondor, 2006. – 356 s.
19. Pakul'skij N.A. Iz oblasti sveklosaharnoj promyshlennosti v Chernigovskoj gubernii. [From the field of sugar beet industry in Chernigov province] – К., 1901. – 24 s.
20. Temirova N.R. Pomischiki Ukrayini v 1861–1917 rr.: social'no-ekonomichna evolyuciya.

[Landowners of Ukraine in 1861-1917 gg. : socioeconomic evolution] – Donec'k: DonNU, 2003. – 319 s.

21. Hajek F.A. Pagubnaya samonadeyannost': oshibki socializma [Pernicious conceit: mistakes socialism]. – М.: Izd-vo «Novosti», 1992. – 304 s.

22. Hrestomatiya po istorii SSSR, 1861 – 1917: Ucheb. posobie dlya ped. in-tov po spec. «Istoriya» [Reader on history of the USSR, 1861 - 1917: Textbook. posobyе for ped. ing on spec. «History»]. – М.: Prosveschenie, 1990. – 416 s.

23. Cehanovskij M.Yu. Istoricheskij obzor sveklosaharnoj promyshlennosti (1800-1904) [Historical overview of the sugar beet industry (1800-1904)]. – К., 1904. – 97 s.

24. Shlyahtun P.P. Politologiya: istoriya ta teoriya: Pidruchnik [Politics: History and Theory: Textbook]. — К.: Centr uchbovoyi literaturi, 2010. – 472 s.

25. Hayek F.A. The Fatal Conceit: The Errors of Socialism // Vol. 1: Edited by William W. Bartley, III., 1988. – 194 p.

Буравченко Р. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры философии Черкасского государственного технологического университета (Черкассы, Украина), E-mail: gatyła@ukr.net

Политика властей Российской империи с начала XIX в. к 1895 г. в отношении сахарной отрасли: закономерности и последствия

Аннотация. При наличии жесткой конкуренции иностранного производителя с более дешевой себестоимостью сырья и производства, необходимым условием для динамичного становления, развития и функционирования сахарной промышленности Российской империи в XIX в. стала гибкая экономическая, аграрная, внутренняя, внешняя, общественная и государственная политика, субъективным выразителем которой является власть. Политика в отношении отрасли должна учитывать политические, экономические, социальные реалии, меняться, использовать различные модели и масштабы вмешательства государства в международную и внутреннюю экономику, балансировать от жесткого протекционизма к свободной торговле, от национал-консервативной политики к либеральной. Гибкость политики позволило в XIX в. адекватно реагировать на изменения и обеспечить эффективное функционирование промышленности в указанный период.

Ключевые слова: пошлина, пуд, сахар, акциз, тариф, рынок, иностранный, заводы, политика, отрасль, синдикат, цены, производство, отечественный, Российская империя, песча, промышленность, протекционизм, свободная торговля

Buravchenko R., Ph.D in History, Associate Professor of Philosophy's department Cherkasy State Technological University (Ukraine, Cherkassy), E-mail: gatyła@ukr.net

The Policy of the Russian Empire from the beginning of the XIX century to 1895 in respect of the sugar industry: patterns and consequences

Abstract. Operation and development of the sugar industry of the Russian Empire in the XIX century envisaged realization of flexible economic, agricultural, domestic, foreign, state, public policy of authorities. Study of flow and the effects of political processes in the field of sugar industry allow us to understand how was the policy of the then ruling government effective, competent, balanced and professional and how were effective power solutions. The subject of the work is exactly the patterns and consequences of economic, agricultural, domestic, foreign, public power and public policy of the Russian Empire in the XIX century. in the sugar industry. Aforesaid defines research topic, namely «The policy of the Russian Empire from the beginning of the XIX century. to 1895 in respect of the sugar industry: patterns and consequences. « The aim is to study the totality of activities of political life subjects of the Russian empire XIX century, their impact on the object of study - the sugar industry through political and economic instruments [duties, excise taxes, tariffs] to achieve political and economic goals. The historical method used in political science to study political phenomena in their sequential development time, revealing logical relationships past, present and future allows you to explore patterns and categories of economic, agricultural, domestic, foreign, public power and public policy of the Russian Empire in the XIX century in the sugar industry, enables deep and thoroughly understand the subject, describe the level of development policy for the sugar industry, allows us to establish a comprehensive description of the political reality of that time. Fighting liberal, neo-liberal, socialist, social democratic, conservative and neoconservative doctrines in the XXI century determines the relevance of the study, when similar processes occurred in the political life of Russian empire XIX century in direct at the sugar industry. As the result of research is the allocation of three chronological periods, when government

policy regarding sugar industry significantly changed from rigid to moderately protectionist, protectionist and liberal, due to political and economic factors of the time. The practical value of the work is the opportunity to make a critical analysis of the crisis in the sugar industry for about a century ago, which took place in the Ukrainian lands, development of specific recommendations, improving the Ukrainian state policy on betterment of the industry today. Supporters of the command-administrative policy, statism and protectionism actively popularize the idea that the Liberal government policy of the Russian Empire on the sugar industry hampered its development in the study period. This opinion represents the best in Soviet historiography. Liberal politics, on the contrary, considering the upgrowth dynamics and political reality, stimulated the development of sugar industry.

Key words: *duty, pood, sugar, excise tax, the rate market, foreign, factories, politics, industry, syndicate, prices, production, domestic, Russian Empire, sand industry, protectionism, free trade*

УДК 32.1

Бірюков Д. С.

кандидат технічних наук, головний консультант відділу енергетичної та техногенної безпеки, Національний інституту стратегічних досліджень (Київ, Україна), E-mail: dmytro.biriukov@niss.gov.ua

Лещенко О. Я.

заступник директора Департаменту організацій заходів цивільного захисту, Державна служба України з надзвичайних ситуацій (Київ, Україна), E-mail: leo@mns.gov.ua

*«Хто взяв меч, від меча загине»
Новий Завіт (Матвія 26:52)*

ПОЛІТИЗАЦІЯ ЗАГРОЗ В СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД УКРАЇНИ

***Анотація.** В роботі досліджується процес подання політичних проблем в сфері цивільного захисту як життєво важливих для суспільства та держави, тобто їх політизації та сек'юритизації. Визначаються основні актори та об'єкти процесу політизації, безпекове середовище, в якому відбувався даний процес, наслідки для розвитку цивільного захисту в Україні та вплив на рівень забезпечення національної безпеки країни.*

***Ключові слова:** національна безпека, цивільний захист, політизація, сек'юритизація*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нині Українська держава переживає складні часи випробувань, але саме в умовах воєнно-політичної кризи наглядним став увесь спектр загроз національній безпеці. Без сумніву, збереження цілісності та державного суверенітету є ключовою задачею для держави, її сектору безпеки і оборони, водночас, чинники, що впливають на вирішення такої задачі, лежать не стільки у воєнній, скільки в зовнішньополітичній, економічній та інформаційній сферах. Такий зсув пріоритетів відобразився на розвитку теорії національної безпеки в 1990-ті рр., розширивши її предметне поле на невоєнні (або «м'які») загрози, а з-поміж них і ті, які пов'язані із забезпеченням техногенної та екологічної безпеки, що входять до сфери цивільного захисту. Не зважаючи на об'єктивну необхідність спрямовувати зусилля на протидію м'яким загрозам, політичне керівництво окремих країн, а також міжнародні інституції мають обґрунтувати свої дії, доводити їх доцільність, отримувати широку підтримку та створювати правову основу для здійснення заходів із попередження м'яких загроз. Досліджуючи процес актуалізації та аргументації безпекових проблем, науковці з Копенгагенського інституту проблем миру (COPRI) запропонували термін «сек'юритизація». Цим терміном вони стали називати процес, при якому деякий ак-